שמואל עמנואל

על השותפות והשויון בקבוץ התורתי

השותפות והשויון הם מהמרכיבים היחודיים של חיינו, וככל שאנחנו מצליחים יותר ליישמם בחיים היום־יומיים הם נעשים יותר שגרתיים ומובנים מאליהם. וכיון שאנחנו כל כך התרגלנו להם, אנחנו לפעמים כבר לא מכירים ביחודיות שלהם. רק כשמתעוררת בעיה בתחום השותפות או השויון אנחנו פתאום "מתעוררים" ולפעמים גם מתלוננים נגד בעיה בלתי־מהותית או תופעה בלתי־שגרתית, בלי לראות את החיוב והטוב הקיימים במבנה הגדול של שותפות ושויון על פי דרכה של תורה.

חיי השותפות והשויון דומים מאוד לנעליים שאנחנו נועלים. אנחנו נהנים מהן בכל "הליכות החיים" וגם מתלוננים עליהן קשות כשלוחץ משהו או כשיש מסמר, אפילו הקטן והזעיר ביותר. קורה שאפילו שרוך נעל מסוגל להוציאנו משווי משקלנו, אם בגלל שהוא נקרע אם בגלל שיש לו קשר שאנו מתקשים להתירו... ואז פתאום שום דבר לא "הולך" והכל "צולע"!

לפי השקפתנו התורתית עקרון השותפות והשויון חייב להתיישם בתחומים רבים ולאו דוקא בתחום הריהוט והציוד, כפי שחושבים הרבה אנשים מחוץ לקבוץ. ויתכן שגם לנו אין הדברים ברורים ומוגדרים דיים, ולכן ננסה לברר ולהגדירם.

במסגרת בירור זה נחלק את מערכת השותפות והשויון לששה סוגים.

א. השותפות הכלכלית

המיוחד בשותפות הכלכלית שבקבוץ ובמושב שיתופי הוא שאין מחלקים את הרווחים באופן שוה בין השותפים, כפי המקובל בשותפות רגילה, וגם לא באופן יחסי לפי גודל ההשקעות של השותפים, אלא לפי הצרכים בהתאם לגודל של כל משפחה ומשפחה. בקבוץ השותפות יותר שויונית כיון שמתחשבים גם בצרכים המיוחדים של כל משפחה ומשפחה. אין זו שותפות של "שלי שלך ושלך שלי", אלא שותפות המבוססת של היסוד של "וחי אחיך עמך". זו שותפות שויונית עליה

מסופר באגדה על שני אחים אשר חלקו ביניהם לשני חלקים שוים את היבול של השדה אשר ירשו מאביהם. אבל לאחר החלוקה, חשב כל אחד מהאחים שאחיו זקוק ליותר מחצי. לאח אחד היו הרבה ילדים ולכן אחיו חשב שהוא זקוק לתוספת ואילו האח השני היה בלי ילדים ולכן אחיו רצה להוסיף לו על מנת שלא יצטרך לדאוג לעת זקנתו. וכך קרה שכל אחד מהאחים העביר בחשכת הלילה מגרנו לגרנו של אחיו. ולבסוף הם נפגשו באמצע דרכם, כל אחד עמוס בתבואה לצורך אחיו. ועל פי המסופר באגדה, נבנה בית המקדש במקום המפגש.

ב. השויון ברמת החיים

השאיפה לשויון ברמת החיים איננה תוצאה ישירה של השותפות הכלכלית, כי הרי הקבוץ שולל גם הבדלים בולטים ברמת החיים המושגת בעזרת מקורות כספיים מחוץ לרווחים של הקבוץ. וזהו אחד ההבדלים הבולטים בין קבוץ ובין מושב שיתופי. במושב שתופי רשאי החבר להעלות את רמת חייו בעזרת מקורות חוץ. לאלה שיש להם מקורות חוץ יכול הדבר להיות יתרון. אבל אי־אפשר להתעלם מכך שלפעמים הוא מביא למצבים קשים, ובמקרים קיצוניים — לערעור הבסיס המוסרי של השותפות־השויונית בחלוקת הרווחים של המשק. אבל לא כאן המקום להאריך בזה.

יישומו של השויון ברמת החיים בחיי יום־יום מותנה במיוחד בשני דברים "קטנים", שבלעדיהם אין הצדקה ואין תועלת בשויון:

1. התיחסות לרכוש של החברה ולכל הדברים שהחברה מספקת לחבריה, כאל רכוש פרטי, ומשמעת פנימית חזקה **למניעת תופעות של בזבוז.**

2. יישום העקרון של שויון ברמת החיים בצורה נבונה ושקולה, וללא הגזמה; כי אחרת עלולים לפתח את יצר הקנאה במקום להחלישו. אדם ששאיפתו לשויון מתמקדת בדאגה שחס וחלילה לא יהיה לחבירו יותר ממה שיש לו, הוא אדם **מסכן מאוד.** ואם אדם כזה הצליח להגשים את שאיפתו בחיים ובאמת אין לו פחות מאשר לשכנו ולחברו, אזי הוא גם **אומלל,** שהרי לא נותרו לו שאיפות־חיים!

תמיד כדאי לזכור, שאדם בעל תפיסה כה פרימיטיבית ומצומצמת של רעיון השויון וערכו, יכול לחיות בכל מיני חברות ומסגרות, אבל בשום אופן **לא בקבוץ!**

ג. השויון החברתי והשויון במעמד

אין ספק, שהשויון במעמד הוא אחד הגורמים הקובעים את אושרו של האדם. השויון במעמד בחברה שלנו מבוסס על היסוד של "בצלם אלוקים ברא אותו" ועל

ההשקפה שכל יהודי העובד את ה' בנאמנות ובמסירות בכוחות השכליים, הגופניים והנפשיים שהקב"ה העניק לו, זכאי להערכה מלאה ולמעמד של **"עבד ה'"** עם כל מה שמשתמע מזה. ועל דרך השלילה: לא היכולת ולא ההישגים, ובודאי לא הרכוש ולא העושר (וכל הדברים המושגים על ידיהם) רשאים לקבוע את מעמדו של יהודי עלי אדמות. גם לא המקצוע והעבודה אשר הוא עוסק בהם.

השויון החברתי מבוסס גם על ההכרה שכל אחד זקוק לעבודתו של רעהו ולשרותיו. זהו הסדר שהקב"ה קבע בעולמו. וכל יהודי אשר יוצא לפעלו ומבצעו בנאמנות ולעבודתו יתברך עדי ערב, זכאי למעמד של עבד ה'. ולא חשוב אם הוא גזבר או מזכיר, כורם או יוגב, מכונאי או כלכלן, חצרן או מרכז משק, נהג או תברואן. רק תלמידי חכמים ומרביצי תורה, זכאים למעמד מיוחד ולזכויות מיוחדות בהתאם לנפסק בהלכה.

בתחום השויון החברתי הגענו ב"ה להשגים יפים וטובים. כיון שהשויון החברתי שלנו מבוסס על יסודות תורתיים, הגענו להשגים אשר עולים בהרבה על המקובל בקבוצים לא־דתיים.

ומן הראוי שנהיה מודעים להצלחתנו בתחום השויון החברתי, כשאנחנו בוחנים את מידת הצלחתנו לישם את האידיאלים אשר הצבנו לעצמנו.

ד. השותפות והאחריות ההדדית בתחום הרוחני

השותפות והאחריות ההדדית בתחום הרוחני באות לידי ביטוי בהרבה תחומים, ובמיוחד בחינוך הילדים ובמתן אפשרות למבוגרים ללמוד תורה. רק בקבוץ ובמושב השתופי התורתיים אפשרי **ומקובל** לשחרר חברים מעול העבודה והפרנסה כדי לאפשר להם ללמוד תורה. ולאו דוקא חבר שתורתו אומנותו, ולאו דוקא למדנים, אלא חברים מן השורה שחשקה נפשם ללמוד תורה. האחריות ההדדית בתחום הרוחני מיושמת גם בהרבה מישורים נוספים והעזרה ההדדית בדאגה ל"צרכי העולם הבא" היא בודאי לא פחותה מאשר העזרה ההדדית בסיפוק "צרכי העולם הזה". וגם כאן הדברים נראים שגרתיים ומובנים מאליהם. ומותר עוד להוסיף, שגם בתחום של מתן עזרה לצרכי העולם הבא של יהודים שאינם חברים בקבוץ, עשינו לא מעט בשנים האחרונות.

ה. השויון במתן אפשרות לקידום ולמימוש עצמי

עקרון השויון החברתי והשויון במעמד מחייב לתת לכל חבר את האפשרות להתקדם הן בתחום העבודה והמקצוע והן בתחום למודים אישיים. אמנם התנאים

הכלכליים מגבילים את הקבוץ במלוי כל הצרכים, אך עם זאת מותר לומר שקיים בתחום זה שויון מלא. קיימת התיחסות חיובית לבקשות של החברים וגם נכונות למאמץ על מנת להיענות להן. יתרה מזאת: במקרים רבים, מוסדות הקבוץ הם היוזמים והמעודדים התקדמות אישית והם גם מכינים מסלולי קידום.

מן הראוי לציין שני גורמים שיש בכוחם לסייע להשיג שויון ואחריות הדדית בתחום הקדום הלמודי והרוחני:

1. אוירה כללית, המעודדת עליה וקדום בתחום הרוחני והלמודי.
2. תודעת שותפות ואחריות הדדית גם בתחום הרוחני, הן אצל החברים, הן בחברה והן במוסדות החברה.

מקובלת ההנחה שההתישבות מגבילה במידה מסוימת את האדם להגיע לממוש עצמי, בעיקר בגלל האפשרויות המוגבלות בתחום העבודה. בודאי יש מן האמת בטענה זאת. מאידך, אל לנו לשכוח מהו "ממוש עצמי" לפי השקפה תורתית. ממוש עצמי לפי השקפתנו פרושו: למלא את התפקיד שהקב"ה יעד לאדם בעולמו, בתקופה בה חי. או לפי הלשון הקבוצית: לעבוד במקום שהקב"ה רשמו ב"סדור העבודה" שלו יתברך.

אם נבחון את האפשרויות לממוש עצמי על פי השקפה זו, ניווכח כי אין האפשרויות בהתישבות התורתית מוגבלות כל כך, ואף אינן כה נרחבות במקומות עבודה אחרים...

ו. השויון בנתינה

התחום הזה של השויון, השויון בנתינה, אינו ידוע כל כך, ואף על פי כן ייתכן שהוא החשוב ביותר.

כבר הדגיש הרב אליהו דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו, חלק א') את החשיבות הרבה של "ניצוץ כח הנתינה".

רבים הם בני האדם שלא חסר להם כלום, ובכל זאת אין הם מאושרים; הסיבה היא שאין באפשרותם לתת לאחרים ולשאת בעול היחיד והצבור. לכן חשוב להדגיש שהשויון **בקבלה ובצריכה** אין בכוחו להעניק אושר לאדם אם הוא אינו מתחבר ומשתלב בשויון **בנתינה.**

השויון בקבלה הוא רק בבחינת **"סור מרע".** בכוחו למנוע קנאה ותחרות, שנאה ועצבות. אבל השויון בנתינה הוא בבחינת **"עשה טוב"** ובכוחו להעניק לאדם אהבה ואחוה, שלום וריעות, שמחה ואושר.

ולכן ה"חלוקה" החשובה ביותר היא חלוקת האפשרות לנצל את כוח הנתינה.

(דומני שאחת הסיבות להרגשת הקיפוח אצל רבים מבני עדות המזרח אשר עלו

ארצה אחרי קום המדינה, היא הרגשת אי־שויון בתחום הנתינה. טעותם של ראשי המדינה היתה שהם חשבו שתוספת "קבלה" יכולה לפצות על שלילת ניצול כוח הנתינה).

נדמה שגם בתחום הזה של שויון בנתינה התקדמנו הרבה בשנים האחרונות. למדנו שאין לך אדם שאינו מסוגל לתרום ולתת לחברה ולצבור; אין לך אדם שאינו מעוניין לשאת בעול חברו ובעול הצבור. וגם כאן — כל אחד לפי יכולתו וכל אחד לפי כוחו.

וכלל זה נקוט בידך: אם הנך רואה חבר שאינו רוצה לעזור לאחרים וגם אינו רוצה לשאת בעול הצבור, דע לך שהוא נמצא במצוקה ובמשבר. אל תכעס עליו ואל תקרא לו "פרזיט"; הוא מסכן וזקוק לעזרתך. אל תעניש אותו במניעת האפשרות לתת לאחר שהתגבר על משברו; אל תמנע ממנו ליהנות מניצול כוח הנתינה לאחר שחזר לאיתנו.

אסור להפעיל "סנקציות" בתחום הנתינה. אפילו העני שבעניים זקוק לאורו של "ניצוץ כוח הנתינה".

"נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו..."

"נתון" — כוח הנתינה — "תתן לו", ואל תחשוב שהוא אינו ראוי לתת כיון שהוא עני ברכוש או בדעת. גם אל תחשוש שהנתינה שלו תהיה "על חשבון" הנתינה שלך.

"כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך בכל מעשיך ובכל משלח ידך".

"היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם" (תהלים ל"ג ט"ו)

ההבטה הבוחנת הזאת של ה' על בני־אדם — מודדת את ערך מעשיהם בקנה מידה של יעודם. וצד אופייני אחד מודגש כאן כמכריע: **יחד**, לקראת חיים משותפים, חיים הנושאים עצמם בדרך של פעולת גומלין, קידום ועזרה הדדית. לקראת יחד זה ברא אלוקים את לב האדם. אהבה עצמית, אנוכיות, יצר השאיפה, הקיום העצמי, ההגנה העצמית להתנשאות הבאה מהן — הם כוחות המניעים כל חי העומד למטה מן האדם, כולל תא־החיים הזעום ביותר. מותר האדם מתחיל רק עם הרחמים, אהבת הזולת, הנכונות המעשית לעזור לזולת, ההתמסרות לקיומו, הגנה וקידום אושרו של הזולת. ורק בכך ממלא האדם את יעודו. למען פעולת גומלין זו, יצר ה' את לב האדם, ובקנה־מידה זה הוא בוחן את כל מעשיהם.

(מתוך פירושו של הרש"ר הירש זצ"ל)